

Bewustzijn van cultuur én natuur valt te leren

Eeke Wervers Kunstenaars kunnen betrokken worden bij het vormgeven van allerlei duurzame producten en systemen. Juist zij kunnen ons een spiegel voorhouden en uitnodigen tot interpretatie en reflectie. Deze processen vragen om creativiteit, verbeelding en visie. Hoe vertaalt dit zich naar cultuureducatie?

Cultuureducatie laat mensen kennismaken met kunst- en cultuuruitingen en verdiept het inzicht daarin. De ruimste omschrijving daarvan is: alle vormen van educatie waarbij cultuur als doel of middel wordt ingezet. Bij cultuur als doel gaat het om zelf actief bezig zijn met kunst en cultuur. Bij cultuur als middel worden bijvoorbeeld theaterlessen gebruikt voor het vergroten van de woordenschat of worden de beeldende vakken gebruikt om een visie op duurzaamheid vorm te geven.

Duurzaam betekent letterlijk dat iets lang kan blijven bestaan. Tegenwoordig wordt er vooral mee bedoeld dat de aarde lang kan blijven bestaan. *People, Planet, Profit* (ook wel de drie P's) is een term uit de duurzame ontwikkeling. Het staat voor de drie elementen die op harmonieuze wijze gecombineerd dienen te worden.

Cultuureducatie is er voor iedereen, voor kinderen, jongeren en volwassenen; duurzaamheid is een actueel, maar soms weinig concreet onderwerp. De twee begrippen

kunnen elkaar op veel manieren raken en versterken. Het basisonderwijs bevordert de brede vorming van kinderen. Het richt zich op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling, op de ontwikkeling van de creativiteit en het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden.

De inhoud van het basisonderwijs wordt beschreven in kerndoelen en leergebieden. Een van die leergebieden heet *Oriëntatie op jezelf en de wereld*. Hierin oriënteren leerlingen zich op zichzelf, hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan. Leerlingen richten zich op de natuurlijke omgeving en op verschijnselen die zich daarin voordoen. Daarbij gaat het om jezelf, om dieren en planten en om natuurverschijnselen. Bij het leren kennen van hoe mensen hun omgeving inrichten, spelen veel aspecten een rol. In dit leergebied gaat het om datgene wat van belang is voor betekenisverlening aan het bestaan, om duurzame ontwikkeling,

(voedsel)veiligheid en gezondheid en technische verworvenheden.

Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met de kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving. Daarnaast leren ze onder meer de technieken van de verschillende kunstvakken en om met de kunstvakken hun ideeën of mening uit te drukken. Duurzaamheid en cultuureducatie blijken goed te combineren in inspirerende projecten voor het basisonderwijs.

Kunst en natuur nemen de wijk!

Een mooi voorbeeld van de relatie tussen cultuur- en milieueducatie is het project 'Kunst en natuur nemen de wijk!' van brede wijksschool Skoatterwâld in Heerenveen. Deze brede school is een samenwerkingsverband tussen twee basisscholen, een peuterspeelzaal en een kinderopvangorganisatie. Het project wil cultuur en natuur verbinden, en de samenwerking stimuleren met verschillende partners. Behalve de basisscholen werken Landschapsbeheer, MAS-leerlingen (maatschappelijke stage) van het AOC Friesland en drie stagiairs van de NHL

Hogeschool mee. Spil in het hele project is kunstenaar Gerrit Terpstra. De mensen van Landschapsbeheer fungeren als informatiebron voor het belang van onderhoud van de natuur en helpen tijdens het 'veldwerk' de leerlingen bij het uitdunnen van het bos. Leerlingen verzamelen zo tegelijkertijd materiaal voor hun kunstwerken.

Gerrit Terpstra begeleidt de leerlingen, vertelt over zijn werk en laat voorbeelden zien. De leerlingen raken geïnspireerd en

Duurzaamheid en cultuureducatie blijken te combineren in projecten

verzamelen twee ochtenden lang takken, en daarnaast stenen en allerlei andere voorwerpen die bruikbaar lijken. Vervolgens bouwen ze vier weken elke donderdag aan hun objecten in de wijk. Er verschijnen prachtige kunstwerken, die gedurende al die werkweken ongeschonden blijven. Na de officiële opening van de tentoonstelling door de wethouder kunnen ouders en wijkbewoners de beelden bewonderen.

Een ander voorbeeld is Groen Gras, dat avontuurlijk natuurtheater maakt met kinderen – ervaringstheater en natuureducatie ineen. Bij Groen Gras gaan kinderen in groepjes op ontdekkingsstocht de natuur in. Daar komen ze terecht in een verhaal, waarvan de afloop mede bepaald wordt door wat zij doen en besluiten. Het theater van Groen Gras heeft geen tribunes en er is geen 'gewoon' publiek. De natuur is het avontuurlijke decor en kinderen zijn toeschouwers en deelnemers tegelijkertijd.

Het gaat bij Groen Gras om natuureducatie in de zin van beleving. Door dans, drama, muziek en beeldende kunst stellen de kinderen zich open en raken nieuwsgierig naar het bos. Kleuters gaan bijvoorbeeld zelf holletjes maken in de bosjes en in de grond, net als de holendieren. Al doende raken ze vertrouwd met de natuur. Ze leren niet of een bepaalde boom nu zus of zo heet, maar ze ontdekken spelenderwijs dat de ene boom zachte bladeren heeft en een andere ruwe. Theater is het middel waarmee Groen Gras de kinderen tot verwondering verlekt en waardoor ze de diepte ingaan. Het gaat om dingen aanraken, goed om je heen kijken, geluiden horen, of gewoon de stilte ervaren als je je hoofd in een gat in de grond steekt.

Kinderen zijn bij Groen Gras niet alleen publiek dat kijkt en luistert; ze kunnen ook ingrijpen en actief deelnemen in het verhaal. Ze krijgen tijdens de ontdekkingsstocht een aantal mogelijkheden om de 'voorstelling' te laten eindigen. De zieke koningin van de Darren, een bijzonder bosvolk, kan bijvoorbeeld op verschillende manieren beter gemaakt worden. De kinderen verzinnen van alles om haar te helpen: een wonderdrank, een massage, een bijzonder lied of een dansje. Groen Gras begeleidt ze in het gebruiken van hun fantasie – daar zijn de acteurs op getraind.

Kinderen gaan elkaar helpen op hun rondreis door het bos. Ze stimuleren elkaar en dagen elkaar uit. Er ontstaat veel samenspel: niet alleen tussen de acteurs en de kinderen, ook tussen kinderen onderling. Leerkrachten vertellen vaak dat ze het gedrag van verlegen of lastige kinderen helemaal zien veranderen als ze worden meegezogen in het verhaal. Kinderen maken zo op een bijzondere manier contact met de natuur en leren zich uiten in de verschillende kunstdisciplines.

Bij Groen Gras gaan kinderen op ontdekkingsstocht de natuur in

Reset the future

Het Universiteitsmuseum Utrecht en wetenschappers van de Universiteit Utrecht hebben een tentoonstelling en een game ontwikkeld, met duurzaamheid als thema en gericht op kinderen ouder dan 8 jaar. Deze nieuwe tentoonstelling met de titel *Reset the future* brengt op een speelse manier in beeld wat de gevolgen zijn van menselijk gedrag voor het milieu. Het Universiteitsmuseum nodigde wetenschappelijke boegbeelden van het Utrecht Sustainability Institute uit om samen met de kinderen te zorgen voor een passende opening. Volgens hoogleraar Klaas van Egmond heeft de mens verschillende kenmerken; als je een van die kenmerken overdrijft, dan gaat het mis. Dan krijg je grote ego's die alleen rekening houden met zichzelf en geen oog hebben voor de andere kant van de wereld.

Herman Wijffels, hoogleraar Duurzaamheid, kreeg vragen van kinderen. Hoe duurzaam hij op vakantie ging bijvoorbeeld.

‘Ik ga naar Zeeland en ik houd van Zeeuwse producten. Dus dat is best duurzaam.’ Volgens Wijffels hebben wij in het Westen lang gedacht ‘dat we het heel goed deden met het opbouwen van de maatschappij. Maar eigenlijk deden we het te goed. En nu moeten we andere manieren bedenken om met de aarde om te gaan, zodat jullie straks ook nog een goede toekomst hebben.’

Verschillende Utrechtse scholen kregen een wetenschapper op bezoek die over een aspect van duurzaamheid vertelde, zoals over zonne-energie, afval of kweekvlees. De klassen gingen samen met een kunstenaar aan de slag om zelf een duurzaam kunstwerk te maken. Van drie scholen is het kunstwerk op de tentoonstelling te zien. Zo maakte de Daltonschool in Rijnsweerd een vliegende stad die helemaal drijft op zonnepanelen. Een andere school ontwierp een soort vleesmolen voor vegetarisch vlees. Aan de ene kant doe je er brokken plantaardig materiaal in, aan de andere kant komt het er in hapklare vleesvervangers weer uit. Het idee ontstond tijdens een project rond het thema kweekvlees.

Bij de tentoonstelling hoort een game, *Reset the future*, ontwikkeld in het Universiteitsmuseum Utrecht. Met deze game ontwerpen leerlingen vanaf acht jaar hun

eigen toekomst. ‘Kies waar jij wilt wonen, speel de baas van een snoepfabriek en boek je ideale vakantie. Wat hebben de keuzes die je maakt van doen met vernielde oerwouden, verspilde energie en vervuilende auto’s?’ Tijdens het spelen van de game ontdekken de leerlingen het antwoord op veel vragen: hoeveel kilometers leggen de ingrediënten van een pizza bijvoorbeeld af, of hoe kun je warme steden afkoelen? Aan het slot van het traject brengt de game in beeld hoe

Klassen maken samen met een kunstenaar een duurzaam kunstwerk

de wereld eruit zou zien als iedereen dezelfde keuzes maakt als jij.

Spiegel voorhouden

In het voortgezet onderwijs leren kinderen in de lessen rond het kerndoel over milieu dat mensen, dieren en planten in wisselwerking staan met elkaar en hun omgeving, ofwel milieu. Ook leren zij inzien dat technologische en natuurwetenschappelijke toepassingen de duurzame kwaliteit daarvan zowel positief als negatief kunnen beïnvloeden. In het leergebied Kunst en cultuur verdiepen en verbreden leerlingen hun kennismaking met kunstzinnige en andere culturele uitingen. Daarbij verkennen en exploreren zij hun eigen productieve mogelijkheden.

Ook voor het voortgezet onderwijs zijn er mogelijkheden om duurzaamheid en cultuureducatie met elkaar te verbinden. Jongeren kunnen immers hun eigen mening formuleren en anderen vervolgens een spiegel voorhouden. Bijvoorbeeld in het project

Clips voor duurzaamheid, een online animatieproject dat jongeren uitdaagt om hun gedachten over maatschappelijke thema's zoals duurzaamheid creatief vorm te geven. In toegankelijke animatieworkshops werken ze samen aan het maken, bediscussiëren en uitwisselen van persoonlijke animatieclips over duurzaamheid. Ze maken de clip met een gebruiksvriendelijke online animatietool. Twee professionele kunstenaars en animators helpen hen om animatie- en verhaaltechnieken aan te leren en dagen hen ook inhoudelijk uit met discussies over duurzaamheid. Aan de animatieworkshop gaat een voorbereidende les vooraf, die het thema duurzaamheid verder uitdiept. De workshops passen bij vakken als CKV, maatschappijleer en aardrijkskunde of vakoverschrijdende lesactiviteiten en zijn ook geschikt tijdens projectweken. Ruim 20 duizend jongeren op scholen door het hele land maakten de afgelopen zes jaar prachtige animatieclips die hun eigen mening verbeelden. Elk jaar zijn de clips op festivals, internet en tv voor een groot publiek te zien.

5eKwartier maakt geëngageerd locatietheater en richt zich daarbij niet alleen op volwassenen maar ook op kinderen. In het project KantineOost in Haarlem, dat in het voorgaande artikel

ook door Kim van der Meulen wordt besproken, leidt dat tot een levend netwerk van actieve bewoners, een nieuw bos en levende groene ontmoetingsplekken in het park. Het project loopt zoals gezegd parallel aan de renovatie van het Reinaldapark. Het centrale thema van KantineOost is groei. De bomen, die de bewoners in potten planten en verzorgen, staan symbool voor hun persoonlijke ontwikkeling en voor de ontwikkeling van de wijk.

Er zijn tal van aanknopingspunten om duurzaamheid en cultuureducatie met elkaar te verbinden

De jonge bomen vormen ook het decor van tijdelijke, groene ontmoetingsplekken: het LenteBos, het ZomerBos, het HerfstBos of het WinterBos. De verhalen veranderen mee met de seizoenen. Het culturele aanbod wordt gemaakt door buurtbewoners samen met kunstenaars. Ze zijn bijvoorbeeld actief als kok, gids, verhalenverteller of muzikant. De talenten van de bewoners worden verder ontwikkeld in educatie- en participatieprojecten van 5eKwartier. Ook de kinderen maken in samenwerking met professionals muziek en tentoonstellingen. Voor het Zomerbos maakte een beeldend kunstenaar bijvoorbeeld op school nesten met de kinderen. Ook verbeelden de kinderen hun eigen levensboom. De ouders deden mee en geïnspireerd door de nesten vertelden ze elkaar verhalen over hun kinderen. Uiteindelijk stond er in het Zomerbos een installatie van 65 nesten, vol persoonlijke groeiverhalen. Ook hier is een sterke verbinding te zien tussen natuur en cultuur, waarbij zoveel mogelijk wijkbewoners worden betrokken.

Eeke Wervers

is senior projectleider bij
Cultuurnetwerk Nederland

Er zijn tal van aanknopingspunten om duurzaamheid en cultuureducatie met elkaar te verbinden. De voorbeelden laten zien dat kinderen, jongeren en volwassenen, door hiermee bezig te zijn, bewustzijn en verantwoordelijkheid voor hun omgeving ontwikkelen en leren om hun creatieve vermogens aan te spreken.

Meer over de projecten via:

www.groengras.eu
www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/tentoonstellingen/
www.uu.nl/NL/universiteitsmuseum/. De expositie Reset the future is nog te zien tot 5 augustus 2012.
www.clipsvoorvrijheid.nl, ook voor clips over duurzaamheid
www.5ekwartier.nl

[Advertentie]

x!mage documentaires over stad en architectuur

‘Der Traum vom Baumhaus’ is een film over Frei Otto’s ecologisch collectief woningbouwproject in Berlijn.

De Interviews met Frei Otto, utopist Yona Friedman, het Franse architectenduo Lacaton & Vassal, de andere ontwerpers en bewoners geven inzicht in het complexe ontwerpproces en Frei Otto’s radicale visie op flexibel en duurzaam bouwen.

Voor bestellingen en meer informatie:
www.ximage.nl

DVD, 65 minuten, Engels ondertiteld
Euro 19,95*

* binnen Nederland geen verzendkosten